

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ЧИННИКИ ВИРІВНЮВАННЯ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Анотація

Соціальна політика є невід'ємною складовою діяльності держави, відповідальної за добробут, розвиток, безпеку та захист своїх громадян. Соціальні трансферти є невід'ємною частиною політики держави в соціальній сфері. Система соціальних трансфертів являє собою одну з передумов забезпечення соціальної справедливості в суспільстві, створення і підтримки політичної стабільності.

В записі проаналізована система надання соціальних трансфертів як основного елементу вирівнювання добробуту населення в Україні.

Обґрунтована необхідність запровадження першочергових кроків на шляху стратегічної оптимізації державної політики у сфері вирівнювання добробуту населення.

СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФЕРТИ ЯК ОСНОВНИЙ ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ВИРІВНЮВАННЯ ДОБРОБУТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

Пріоритетним завданням державної соціальної політики сьогодні варто вважати забезпечення стабільної та якісної зайнятості, а також пом'якшення розшарування суспільства за рівнем доходу. В цьому контексті особливої уваги заслуговують формування соціального діалогу та інституційних механізмів узгодження фінансових ресурсів для здійснення соціальної трансфертної політики із потребами соціального перерозподілу, економічною доцільністю такого вибору, а також із наданими повноваженнями і покладеними обов'язками окремих соціальних структур чи людини.

За своїм змістом соціальні трансферти – це система грошових або натуральних виплат населенню, не пов'язаних з його участю у господарській діяльності в даний час або в минулому. Однак, складовою успішної соціальної політики соціальні стандарти стають тільки тоді коли відбувається чітке позиціонування згаданих виплат по відношенню до актуальних державних пріоритетів, а реальні механізми їх здійснення відповідають соціально консолідованій меті. На сьогоднішній день актуальним пріоритетом державної соціальної політики є досягнення оптимального балансу між необхідністю підтримати найнужденні верстви населення та подолання необґрунтованої соціальної нерівності. З цих позицій соціальні трансферти мають розглядатися одночасно як елементом широкої політики соціального вирівнювання добробуту населення та як необхідний доданок до системи соціальних стандартів.

Завдання, які вирішуються системою соціальних трансфертів, можна розділити на кілька груп:

- забезпечення населення соціально значущими послугами;

- скорочення розриву в рівні матеріального забезпечення працюючих і непрацюючих членів суспільства, підвищення життєвого рівня різних соціальних груп населення, не залученого в трудовий процес;
- пом'якшення негативних зовнішніх ефектів періоду пристосування населення до умов ринку – зростання злиднів і бідності, безробіття та ін. (особливо це стосується соціальних утриманців, в яких можливості адаптації до ринкових умов багато в чому залежать від величини соціальних трансфертів);
- забезпечення необхідної кількості та структури відтворення трудових ресурсів.

Нормативно-правове регулювання у даній сфері здійснюється відповідно до Конституції України, Сімейного кодексу України, Законів України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про соціальні послуги», постанов Кабінету Міністрів України від 27.12.2001 р. № 1751 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми», від 24.02.2003 р. № 250 «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям», від 21.10.1995 р. № 848 «Положення про порядок призначення та надання населенню субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива».

На сьогоднішній день існує проблема низької дієвості соціальних трансфертів у питанні відновлення добробуту вразливих верств населення, низького ступеня їх адресності та дестимулюючого впливу на працездатне населення і низької ефективності системи соціальних пільг. При цьому, однією із найважливіших причин неефективності соціального захисту в Україні є продовження практики планування суспільних витрат на соціальний захист на основі занижених соціальних стандартів, що

враховують можливості державних фінансів, а не реальну потребу в фінансуванні соціальних програм. Серед недоліків в адмініструванні системи соціальних трансфертів слід відмітити:

- недостатність засобів боротьби з отриманням допомоги шляхом махінації;
- низька ефективність діяльності соціальних інспекторів у виявленні підозрілих справ;
- невідповідність задекларованих доходів реальному матеріальному становищу сім'ї;
- великий обсяг призначення допомоги «як винятку»;
- присутній дисбаланс у структурі самих соціальних трансфертів, в якій переважають натуральні трансферти, яких приблизно 13 % та соціальна допомога – більш, ніж 50 %.

На жаль, поки, що в Україні відсутня стратегія перебудови політики вирівнювання загалом і використання соціальних трансфертів. Механічне збільшення частки трансфертів у структурі доходів домогосподарств не має пропорційної залежності зі ступенем нерівності в суспільстві.

Ефективність соціальної підтримки нужденних та політики вирівнювання на основі соціальних трансфертів обумовлюється дієвістю системи соціальних стандартів. Останні задають мінімальні, оптимальні та цільові точки відліку й орієнтири, користуючись якими соціальний трансферт здатен на практиці виконати свою роль.

Найважливішим у системі соціальних стандартів в Україні залишається прожитковий мінімум. Він покладений в основу розрахунку розмірів основних соціальних виплат та компенсацій, багатьох інших програм соціального захисту та показників оплати праці у бюджетному секторі. Разом з тим, діюча методика встановлення цього соціального параметру залишається недосконалою. Наразі, прожитковий

мінімум становить 1624 грн., згідно Закону України «Про Державний бюджет України на 2017 рік»¹.

Основою розрахунку прожиткового мінімуму для основних соціальних і демографічних груп населення в Україні є мінімальний споживчий кошик, головну частину якого складає набір продуктів харчування в розрахунку на одну особу на місяць. Тривалий час цей набір базувався на основі норм споживання продуктів харчування для різних категорій населення, розроблених НДІ харчування МОЗ України на базі методичних розробок щодо фізіологічних потреб, здійснених ще у 1990 р. У 2016 р. вміст споживчого кошика було вперше за останні роки переглянуто. Між тим, на думку фахівців, закладені у прожитковому мінімумі продуктові норми навіть після коригування суттєво нижчі за фізіологічні, а набір непродовольчих товарів взагалі не забезпечує багатьох потреб сучасної людини².

Неадекватність прожиткового мінімуму спричиняє дезорієнтацію у соціальній політиці, а також гальмує процес зростання матеріального добробуту населення. Між тим, відповідно до вимог Європейської соціальної хартії мінімальний стандарт оплати праці має складати 2,5- кратну величину прожиткового мінімуму для працездатної особи.

В свою чергу, для підвищення рівня добробуту українців відбулися зміни в структурі доходів. З 1.01.2017 року в Україні було прийнято рішення про підвищення мінімальної заробітної плати до 3200 грн. Відсутність офіційної інформації щодо результатів впливу такого підвищення на зміну добробуту, рівень інфляції, тощо не дає можливості зробити однозначні висновки. Проте, як повідомляє кадровий портал hh.ua, 75 % не відчули

¹ Закон України «Про Державний бюджет України на 2017 рік.» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

² <http://dp.ridna.ua/2016/03/21/2-kh-sala-na-rik-kabmin-zatverdyt-novyj-spozhyvchyj-koshyk/>

підвищення якості життя, у зв'язку з підвищенням мінімальної заробітної плати. За результатами дослідження 51 % опитуваних заявили про офіційне підняття зарплати, 25 % - про зниження в результаті підвищення ними, 19 % - про підвищення до офіційної частини та 5 % - інше³.

Стратегічна оптимальність державної політики у сфері вирівнювання добробуту населення полягає у винайденні виваженого балансу між зменшенням нерівності розподілу доходів населення, забезпечення найбільш нужденних на певному рівні гарантованого доходу, а також збереження достатніх стимулів до самозабезпечення та високопродуктивної праці. Якщо обґрунтування формули та механізмів подібного виваженого балансу є завданням науки, все ж таки його фактична реалізація залишається завданням практичної політики. Провідними інструментами такої політики мають бути формування ефективної платформи соціального та наукового діалогу задля обґрунтування формули збалансування; вдосконалення системи соціальних стандартів у сфері регулювання доходів населення, інтеграція елементів макро та мікро перерозподільної державної політики у єдину систему; забезпечення нових можливостей продуктивної зайнятості населення.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

З метою удосконалення системи соціальних трансфертів для вирівнювання добробуту населення необхідно:

1. Міністерству соціальної політики України розробити та впровадити законопроект щодо монетизації соціальних пільг. В рамках майбутнього законопроекту необхідно впорядкувати всі види державної соціальної допомоги та здійснити перехід від надання універсальних допомог згідно категорій населення до надання адресних індивідуальних або сімейних допомог (на підставі персоналізації наявних потреб, врахування

³ Підвищення мінімальної заробітної плати: чи відчули українці позитивні зміни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.gre4ka.info/suspilstvo/35109-pidvyshchennia-minimalnoizarobitnoi-platy-chy-vidchuly-ukraintsi-pozytyvni-zminy-infohrafika>

матеріального стану та умов проживання). Це дасть змогу збільшити допомогу справді нужденним без суттєвого збільшення загальних бюджетних видатків.

2. Міністерству соціальної політики разом із Міністерству економічного розвитку та торгівлі й ДФС України створити міжвідомчу робочу групу із розроблення Концепції політики підтримки неконкурентоспрожних верст населення. Її основна ідея має полягати у забезпеченні привабливості для населення програм перехресної підтримки економічної та соціальної активності, згідно з якими держава допомагатиме тільки у випадку фактичних кроків людини у справі самозабезпечення. Це забезпечить пом'якшення диференціації фактичних економічних можливостей та сприятиме згортанню психології утриманства.

3. Кабінету Міністрів України опрацювати можливості вивільнення коштів для збільшення соціальної допомоги найбільш вразливим верствам населення шляхом скасування численних пільг, перш за все необхідним верствам населення. Внести відповідні зміни до Проекту Закону України «Про забезпечення державного контролю під час надання соціальної підтримки» (р.№ 6159, Кабінет Міністрів України).

4. Кабінету Міністрів України внести зміни до проекту Закону України «Про забезпечення державного контролю під час надання соціальної підтримки» (№ 6159 від 06.03.2017 р.), а саме: для забезпечення ефективного контролю у проекті необхідно приділити окрему увагу унормуванню функціонування відкритої і доступної системи даних про набувачів соціальної підтримки, про проведені заходи контролю у цій сфері та їх результати.

5. Міністерству соціальної політики України змінити методіку визначення розміру прожиткового мінімуму. Внести відповідні поправки до Закону України «Про прожитковий мінімум», а саме:

- переглянути структуру нормативів розрахунку прожиткового мінімуму для усіх категорій населення з урахуванням умов їх проживання;
- змінити співвідношення продовольчих та непродовольчих товарів і послуг відповідно до фактичних витрат населення та з урахуванням потреб належного відтворення людини, урахувати при розрахунку прожиткового мінімуму низку життєво важливих витрат (низка медичних препаратів, окремі засоби особистої гігієни, дитячі товари та ін.), а також витрат, які визначають стандарт життя сучасної людини;
- забезпечити при перегляді структури набору продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг врахування динаміки середнього розміру доходів сім'ї за відповідний період.

Д.А. Прокопій

Відділ соціальної безпеки